

**FRANCIA MEGSZÁLLÁS MAGYARORSZÁG SZABAD
KIRÁLYI VÁROSAIBAN
1809**

PhD disszertáció

Krisch András

T É Z I S E K

Témavezető:

**Dr. habil. Hahner Péter, PhD
Tanszékvezető egyetemi docens
PTE, Újkortörténeti Tanszék**

PTE BTK Interdiszciplináris Doktori Iskola
Újkori és Modernkori Történeti Program
„Európa és a magyarság a 18-20. században”

1. A doktori értekezés szempontjai és célkitűzései

Doktori értekezésem az 1809-es francia megszállást mutatja be Magyarország szabad királyi városaiban (Sopron, Kismarton, Kőszeg, Ruszt, Győr, Pozsony). Feladatomban tekintettem ennek a speciális és Magyarország történetében ritka időszaknak a bemutatását, amikor az ország közvetlenül is része lett a napóleoni háború sorozatnak. A disszertáció megírásával a következő célt tűztem magam elé: a szabad királyi városok francia megszállásának részben tematikus, részben kronologikus bemutatását, majd ezek összehasonlítását és a következtetések levonását. Vizsgálódásaim középpontjában többek között a rekvirálások, a hadiadó, a beszállások, egészségügyi intézmények létrehozása, a polgárőrségek működése, a kárpótlás kérdése és általában a francia katonaság és a lakosság közti viszony állt. Ezek olyan pontok, amelyek minden települést érintették. Nem lehetett célom a korszak hadtörténeti eseményeinek bemutatása, így nemesi felkelés történetének taglalása sem, persze az eseményeket lehetetlen ezektől teljesen függetlenül tárgyalni.

Témaválasztásomat több tényező is indokolta. A 2001-ben megvédett szakdolgozatom témája Sopron francia megszállása volt. Adódott, hogy a disszertációban ezt a témát bővítsem a további öt megszállás alá került szabad királyi város irányába. A Soproni Levéltárban eltöltött több évnnyi levéltárosi tapasztalat is sokat segített a levéltári források kutatásában és azok értelmezésében. Felfigyeltem már Sopron esetében arra, hogy a szakirodalom nagyon hiányos, néhány településnél pedig nem is létezik. A megszállás kutatásának aktualitását a 200. évforduló adja. Kihívásnak tekintettem ezek után a témának szinte kizárólag levéltári forrásokon alapuló kutatását.

2. A felhasznált források

A szabad királyi városok köszönhetően fejlett írásbeliségüknek, igen kedvező forrásadottságokkal rendelkeznek. A kutatások során eddig alig ismert és tanulmányozott iratokat dolgozhattam fel. A városok megszállásának kutatása esetén alapforrásul a rendszeresen vezetett tanácsülési jegyzőkönyvek szolgáltak, ezekből nemcsak a megszállás idejére, hanem már az azt megelőző idősakra is fontos információkat kaphattam. Természetesen ahhoz, hogy a kép teljes legyen, más típusú forrásokat is tanulmányozni kellett. Célom az volt, hogy egy olyan viszonylag teljes forrásbázist alakítsak ki, amely alapján képes leszek hitelesen bemutatni a szabad királyi városok 1809-es francia megszállásának történetét. A kutatásokat három ország (Magyarország, Ausztria, Szlovákia) levéltáraiban végeztem.

A Soproni Levéltárban a franciák 1809-es jelenlétéhez kapcsolható szálas iratokat az 1930-as években Scheiber Ferenc rendezte az ún. Neo Regesta Acta irategyüttesbe. Az forrásokhoz jól használható tárgymutató is készült. Az iratok mellett a tanácsi jegyzőkönyveket is érdemes átnézni. A Kammeramtsrechnungok, magyarul kamarai számadáskönyvek, mint minden település esetén, Sopronnál is elsősorban a megszállás gazdasági oldalát mutatják be. Kiderül ezekből a kötetekből, hogy gazdaságilag mennyire volt megterhelő a megszállás. Ebben a levéltárban kiválóan használhatóak a polgárok által rendszeresen vezetett krónikák. Ezek közül munkám során többet is felhasználtam.

A kismartoni Burgenlandi Tartományi Levéltárban (Burgenländisches Landesarchiv) főleg a tanácsülési jegyzőkönyvek, a hozzá tartozó szálas iratok, a kamarai számadások és a Militaria nevű fondba sorolt szálas iratok voltak a kutatások során nagyon hasznosak. Hasonló típusú iratokat kutattam a Ruszti Városi Levéltárban (Stadtarchiv Rust).

Vas Megye Kőszegi Fióklevéltára is nagyon gazdag a francia megszállásra vonatkozó iratok tekintetében. A tanácsi köteteken és iratokon kívül, az Acta Miscellaneaban található iratokat volt érdemes átnézni. A jegyzőkönyvben külön említést érdemelnek Reinisch Ignác kőszegi főjegyző megszállással kapcsolatos feljegyzései.

Pozsony francia megszállására a városi levéltárat (Archív Mesta Bratislavy) és a Szlovák Nemzeti Levéltárat (Slovensky Národný Archív) haszonnal kerestem fel. Itt is alapvetően a már más városoknál említett irategyütteseket (tanácsi iratok, számadások) kell átnézni, de meg kell említeni a város újságát a Pressburger Zeitungot is. Az újság gazdag forrásul szolgál a hídfő harcok és az ostrom időszakára, viszont miután a városba bevonultak a franciák lényegesen kevesebb információt közöl.

Győr a június 14-i csata miatt méltán volt eddig is a kutatók figyelmének központjában. Itt találkozhatunk a legtöbb feldolgozással is, legyen az forráskiadvány vagy tanulmány. A Győr Városi Levéltár iratai közül a „Franciák győri tartózkodására vonatkozó iratai” nevű fondot dolgoztam fel az 1809. évi jegyzőkönyv mellett.

További, kiegészítő kutatásokat folytattam a nezsideri városi és a fraknói Esterházy Levéltárban. Bár Nezsider „csupán” mezőváros volt, érdekes volt betekinteni a település 1809-es történetébe. Az Esterházyak, mint a környék legnagyobb földesurai, többször is kapcsolatban álltak a család soproni intézőjével, így egy főnemesi família megszálláskori „mindennapi” gondjaiba is betekintést nyerhetünk. Dolgozatomhoz néhány adalékkal szolgált a Soproni Katolikus Konvent Levéltára is.

Mivel csak kis mértékben, csupán egy-egy rész kérdés vizsgálatánál állt rendelkezésemre iránymutató szakirodalom, ezért a kutatások alapvetően az itt említett levéltári forrásokon alapulnak.

3. A kutatás témaköre

A dolgozat témája hat eltérő gazdasági fejlettségű, de azonos jogállású település 1809-es megszállásának története. Eltérő időben történt a szabad királyi városi rang megszerzése, hiszen Pozsony és Sopron már a középkor óta tárnoki város, így jogilag a legjelentősebb települések közé tartoztak, míg Kőszeg (1648), Kismarton (1648), Ruszt (1681) és Győr (1743, középkori városi rangját 1400 körül elveszítette) a koraújkorban emelkedett városi rangra. Ez a rang egy jogi fogalom, amely nem mindig társult gazdasági potenciállal, vagy magas lakosság számmal. A szabad királyi városi rang és az ezzel járó privilégiumok (így pl. vásártartás, szabad bíró- vagy lelkészválasztás etc.) megszerzésével a település kikerült a földesúr és a vármegye joghatósága alól. Ez egy olyan lehetőség volt, amelyet nem csak elérni kellett, hanem ezzel élni is. Az egymás „szomszédságában” fekvő Pozsony és Sopron több évszázadon keresztül megőrizte privilégiumait, nem veszítette el városi státuszát, sőt bővítette kiváltságait, igyekezett maga köré regionális szerepet kialakítani. Sikerült nekik az évszázadok során kiváltságos pozícióikat megtartaniuk. A szabad királyi városok nem rendelkeztek azonos kiváltságokkal, a városi rangra emelés után is folyt a harc, elsősorban gazdasági privilégiumok megszerzéséért.

A kutatás időhatárai 1809. május és november közti időszak. A kezdő évszám a Lauriston-hadtestcsoport, majd ezt követően a francia Itáliai Hadsereg támadásának kezdete, míg a franciák november 20-i elvonulása jelenti a befejező időszakot. Az időhatárok nem jelentenek szigorú, át nem léphető vonalakat. Különösen a következmények, bár többnyire vázlatos tárgyalásakor akár az 1840-es évek is szóba kerülnek.

A Habsburg Birodalom 1793 óta kisebb-nagyobb megszakításokkal hadban állt Franciaországgal. Ezek a harcok Ausztria sorozatos vereségét hozták. Az 1808-ban kitört spanyol felkelés jelentős francia katonai erőket kötött le. Egy ilyen pillanatban kiváló alkalom nyílt a revansra, hiszen Napóleon seregei Spanyolországban voltak lekötve. Egy esetleges kétfrontos hadviselés a franciáknak nem állt érdekében. A háborús felkészülés 1809 elején kezdődött, az amúgy évek óta pénzügyi nehézségekkel küzdő birodalomban. A háborús párt, élén az uralkodóval készült a konfliktusra, míg Károly főherceg igyekezett a birodalmat egy esetleges katonai kudarctól megóvni. A hadüzenet után 1809. április 10-én három fronton (Bajorország, Észak-Itália, Galícia) kezdődtek meg a harcok. A gyengén előkészített hadjárat

néhány nap után összeomlott és a főszereg, a Dunai Hadsereg visszavonulásába torkollott. A franciák május 13-án már elfoglalták Bécset is. Hiába győzött Károly főherceg az asperni csatában, az osztrákok is jelentős veszteségeket szenvedtek, így nem volt lehetőségük a franciák üldözésére. Ugyanakkor ez az első csata a történelemben, ahol a Napóleon vezette francia csapatok vereséget szenvedtek. Ráadásul a hatalmas francia emberveszteség, amely állítólag Napóleont is elborzasztotta, már nem volt pótolható, hiányuk különösen az 1812-es oroszországi hadjáratban lesz kézzelfogható. Ez az esemény is azt mutatta, hogy a francia császár egy olyan pillanatban érkezett a magyar határhoz, amikor már túl volt hatalma csúcán, de még elég erős volt a háború megnyeréséhez.

Az európai háborús és diplomáciai események áttekintése után, Magyarország szerepét mutatom be a francia háborúban, illetve az országgyűlés és az uralkodó ellentéteit, amelyek soha nem éleződtek ki a végletekig, hanem mindkét fél számára többé-kevésbé elfogadható megoldással zárultak. Külön fejezetet szentelek a napóleoni proklamáció tárgyalásának. Bár a kiáltványnak semmilyen hatása nem volt a magyar társadalomra, a franciák igyekeztek azt minden településen megismertetni a lakosokkal, amíg nem észlelték, hogy az teljesen hatástalan. A soproni határfigyelő biztosok rendszerének kiépítése és a biztosok jelentéseiből származó információk már előrevetítették a hamarosan bekövetkező megszállást. Egy olyan átmeneti, mondhatni speciális időszakban épült ki ez a rendszer, amikor a francia hadsereg még nem lépte át a határt, de felderítői már megjelentek Magyarországon. Ezt követően a városok megszállásának történetét mutatom be. Ennek során igyekeztem a rendelkezésre álló, messze nem átfogó szakirodalmat is felhasználni, de sokkal hangsúlyosabb, és úgy gondolom ez adja a dolgozat igazi értékét, hogy levéltári forrásokra támaszkodik. Mivel a megszállás esetén egy jól behatárolt időszokról beszélhetünk, így lehetőségem volt a rendelkezésemre álló primer forrásokat szálanként áttekinteni, többségüket a dolgozat írása közben fel is használtam.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a francia megszállás minden településen egy sablon alapján zajlott le, ami a hadsereg és a mögötte álló katonai adminisztráció profizmusát bizonyítja. Az első napokban a nagy számú, átvonuló katonaság ellátása és elszállásolása jelentett nagy kihívást, mind a franciáknak, mind a helyi közigazgatásnak. Az első hetekben a franciák felvonulása folyt Győr irányába, ennek megfelelően a csapatok nem töltöttek sok időt egy településen. A győri csata (1809. június 14.) után előtérbe került az egészségügyi hálózat kiépítése, amire a francia hadseregben mindig is nagy hangsúlyt fektettek. A Győr-Pápa-Kőszeg-Sopron-Bécsújhely-Bécs sebesült szállítási útvonal kisebb változtatásokkal a teljes időszakban jól működött. A harci cselekmények elmúltá után egy fertőző betegség tört ki a

katonák között, ezért a lázas betegek ápolása miatt voltak fontosak a hadikórházak. A francia személyzet mellett természetesen helyieket is igénybe vettek. A költségek vagy a településeknél vagy a megyéknél jelentkeztek és a kiadások összesítésénél komoly tételt jelentettek.

A dolgozat egyik célja bemutatni azt, hogy a megszállás során a francia hadsereg katonái, legyenek ők franciák, olaszok, bajorok vagy szászok a felesleges erőszakot kerülni igyekeztek. A francia megszállás során a kor legmodernebb tömeghadserege került az országba, amely kíméletlenül élte fel és használta ki a gazdasági erőforrásokat. Ezek nélkül nem tarthatta volna fenn ütőképességét. A Magyarországra érkezett hadsereg alapvetően nem viselkedett a lakossággal szemben ellenségesen, még baráti gesztusokat is igyekezett tenni. Ilyeneknek tekinthetjük a bálók, estélyek szervezését, ahol a tisztek és az előkelőbb lakosság lányai között reményeik szerint akár szoros kapcsolat is kialakulhatott volna. A franciák alapvetően nem ellenséges szándékkal érkeztek az országba, bár konkrét terveikről nem tudunk, e tekintetben alapvetően csak a napóleoni proklamációra támaszkodhatunk. Valószínűleg Magyarországnak is csak valamilyen alárendelt szerep jutott volna a francia szövetségi rendszerben. Ez pedig a Habsburgokkal szemben nem jelentett reális alternatívát.

A konszolidáltabb időszakban, vagyis a znaimi fegyverszünet megkötése után, jellemzően július 23-tól kezdve más arcát mutatta a megszállás, mivel a korábbi időszakhoz képest sokkal intenzívebb lett. A városokban nagy számban és már a kortársak számára is minden jel szerint hosszabb berendezkedésre jelentek meg a francia csapatok. A Magyarországot megszállva tartó több hadosztálynyi katona nagy részét a városokban vagy azok közvetlen környékén szállásolták el. A városok gazdasági erejével és stratégiai jelentőségével egyenes arányban állt az ezeken a településeken vagy közvetlen környékükön állomásoztatott franciák száma. Győr falai között, annak stratégiai jelentősége miatt mindvégig erős helyőrséget tartottak a franciák, esetenként több mint egy hadosztálynyi katonát. A fegyverszünet megkötése után Sopronba és a július közepén elfoglalt Pozsonyba, illetve ezek környékére is hadosztálynyi erők vonultak be. A katonák elszállásolása Sopronban és Pozsonyban is részben barakktáborokban történt. Az előbbi befogadóképessége elérte a 6.000 főt, az utóbbi ennél kisebb volt, de meghaladta az ezer főt. Az ezeknél a településeknél lényegesen kisebb gazdasági fejlettségű Kismartonba kb. 1.000 katona érkezett, de a közvetlen környékével együtt ennek a duplájával számolhatunk, ráadásul az itáliai alkirály és népes kísérete is e városban rendezte be szállását. Vas megyébe a De Pully hadosztály került, ennek egyik ezrede a 29. Kőszegre, ez kb. 600-700 fős katonaságot jelentett. Magyarország legkisebb városa, Ruszt a legkevesebb katona elszállásolásának és ellátásának nehézségeivel kellett

szembenézzen. Ide a Grouchy dragonyoshadosztály, 7.ezredének 100 lovaskatonája érkezett. A szabad királyi városok és környékük, különösen az első három, ezek megyeszékhelyek is egyben, jelentős létszámú katonaság, a teljes megszálló erők nagyjából felének az élelmezéséről és elszállásolásáról gondoskodott. Az emberek és lovak ellátása súlyos teherként nehezedett a lakosok vállára. Az ezekben a napokban a megyékre kiírt hadiadó szinte már megoldhatatlan pénzügyi probléma elé állította a megyei közgyűléseket helyettesítő Permanens Deputatiokat (Állandó Bizottmány). A megszállás gazdasági következményei évekig, évtizedekig elhúzódtak.

Sopronnak a fél évig tartó megszállás során különleges helyzete volt. Egyrészt a lakosság számát tekintve Pozsony után a legnagyobb település volt, másrészt a város határában felépített hatalmas barakktábor a megszállás egyik központjává tette. A Sopron megyei Kismartonnak és Rusztnak a megszállás alatt szintén komoly terheket kellett elviselnie. Helyzetük viszonylag mégis szerencsésnek tekinthető, mivel a megyeszékhely viselte a legjelentősebb megpróbáltatásokat, így nekik sokszor csak kisegítő szerep jutott. Bár Kőszegnek is meg kellett küzdenie a megszállásból adódó kellemetlenségekkel, földrajzi fekvésének köszönhetően előfordult, hogy a franciák teljesen elvonultak, még ha csak rövid időre is a wagrami csata előtti felvonulás idején. Győrt tekinthetjük a megszállt területek „fővárosának”. A városra és az erődítményre a franciák külön figyelmet fordítottak, annak elfoglalása, majd megtartása stratégiai fontosságú volt. Pozsonyban tartott a francia megszállás a legrövidebb ideig a városok közül, de ezt egy hosszan tartó ostrom előzte meg. A város ágyúzása is a kevésbé ismert események közé tartozik, a dolgozatomban mint a megszállás előzményét szakirodalom, levéltári források és a Pressburger Zeitung segítségével mutatom be.

A francia megszállás, mint azt a dolgozatban többször is hangsúlyozom, elsősorban a gazdasági következményei miatt maradt emlékezetes és nem a háborús pusztítások miatt. Magyarországon nagyobb harci cselekményekre három település Pápa, Pozsony és Győr mellett került sor, miközben a megszállás közvetlenül 665 települést érintett. A hat megszállás alá került város, négy vármegye területén feküdt, így Moson megye az egyetlen, amelyet nem érint közvetlenül a dolgozat. A bemutatott városok lakossága német többségű, ami a francia hadsereg német területekről bevonult katonáinak a kapcsolat tartását lényegesen megkönnyítette.

4. A dolgozat felépítése

A téma bevezetése után a hat megszállt szabad királyi város megszállásának történetét az elfoglalás sorrendjében mutatom be. Az elsők között, vagyis 1809. május végén – június elején esett el Sopron (III.), Kismarton (IV.), Kőszeg (V.), majd Ruszt (VI.). A győri csata után 10 nappal június 24-én Győr (VII.) is megnyitotta kapuit. Pozsony (VIII.) és a pozsonyi hídfő nem esett a hadjárat ezen csapás irányába, bár az itteni harcok természetesen nem voltak a magyarországi hadjárattól teljesen függetlenek, azonban sokkal inkább függtek a főszereg, a Dunai Hadsereg hadműveleteitől. A város és a hídfő védelme a wagrami vereség és a znaimi fegyverszünet megkötése után értelmetlenné vált, így a franciák július 13-án bevonultak Pozsonyba.

5. A doktori értekezés új eredményei

A francia megszállást nagy mennyiségű német, magyar, latin és francia nyelvű levéltári forrás alapján mutatom be. A dolgozat alapvető eredménye, hogy egy eddig alig kutatott időszak történéseit igyekeztem bemutatni, lehetőséget biztosítva az összehasonlító elemzésekre. A magyar történetírás az 1809-es év kapcsán elsősorban a nemesi felkelés történetének bemutatásával foglalkozott, a megszállás tárgyalása nem került a kutatások fókuszába.

A források segítségével képet tudtam adni a megszállás kezdetétől egészen a végéig a francia egységek létszámáról, azok a városokat is érintő főbb mozgási irányáról. Bemutattam, hogy a magyarországi hadjárat és vele szoros összefüggésben a Bécs környéki harcok hogyan befolyásolták a katonai jelenlétet. Az időszak tárgyalásával új adatokat vontam be az 1809. évi francia megszállás történeti diskurzusába.

Magyarország 665 települése került francia megszállás alá, ezek között volt a dolgozatban tárgyalt hat szabad királyi város. Ritka pillanat, hogy az országot nyugatról érje támadás. Az ország ezúttal közvetlenül is bekapcsolódott az európai háborús sorozatba, az események középpontjába került. A francia hadsereg taktikája a gyors mozgáson alapult, a súlyponti helyekre nagy emberlétszámot igyekeztek összpontosítani. A katonák azért haladhattak gyorsan, mert más hadseregekhez képest csak kevés, kizárólag a legszükségesebb felszerelést vitték magukkal. Napóleon seregében igyekezett rendet és fegyelmet tartani, tiltotta a fosztogatást. Intézőket jelölt ki, akik gondoskodtak az ellátásról. A magyarországi hadjárat

korai szakaszában a gyors csapat vonulások voltak jellemzőek, a fegyverszünet megkötése után azonban nagy létszámú katonaság szállta meg immáron tartósan az országot.

A rendelkezésre álló szakirodalom lehető legteljesebb feldolgozásával, és lokális kutatásokkal kiegészítve próbáltam a megszállás eseményeit bemutatni. Így lényegesen bővültek ismereteink a francia rekvirálások módjáról, azok előkészítéséről és konkrét megvalósításáról. Kiderült, hogy a komolyabb tételek előteremtése milyen hatalmas megterhelést jelentett a városoknak. Bemutattam, hogy a naturáliákat milyen úton tudták előteremteni. Az állandó francia követelések nehézségeivel szembesülő városok több lehetőséggel is számolhattak: vásárlás, saját raktáraik készletei, a franciák rekvirálásainak felosztása a lakosságra. Ilyenkor figyelembe vették az egyes lakosok teherbíró képességét, vagyis a terheket igyekeztek a hatóságok arányosan felosztani. Pénzmozgás a legkritikább esetben volt, jellemzően elismervények, obligációk forogtak, a kifizetés pedig a következő évekre, évtizedekre maradt. Fény derült arra is, hogy a sokszor katonai végrehajtással fenyegető franciák ténylegesen soha sem alkalmaztak nagyobb méretű erőszakot a települések lakosaival szemben. Egységeiktől leszakadt katonák léptek fel esetenként olyan rekvirálási igényekkel, amelyek a rablás fogalmát is kimerítették. Az ilyen esetek minden háborúnak velejárói voltak.

A megpróbáltatások közül a franciák által kivetett hadiadót tekinthetjük a legsúlyosabbnak, hiszen évekig elhúzódó problémát jelentett. A „civitasok” különféle módszerekhez folyamodtak az adó behajtásához. Kölesönfelvétel, kényszerkölcsonök jegyeztetése, adóemelés útján tudták a hatalmas összegeket előteremteni. Az adó kivetése előtt a franciák felméréseket végeztek a megszállt terület gazdasági teherbíró képességéről. A Németországi Hadsereg gazdasági vezetője Pierre Daru gróf irányítása alatt működött a meghódított országok általános adminisztrációja. Daru a megszállt megyék teherbíró képességének felmérését és a hadisarc arányos kivetését Riccé intendánsra bízta, aki hatalmas lendülettel látott neki feladatának. A statisztikai táblák a megszállt vármegyék állatállományát és terméseredményét mutatták ki. Ezeket nem a hagyományos adóztatás szempontjából, hanem a modern társadalmi szempontok figyelembe vételével állították össze, vagyis az adott terület mennyiben lesz képes fedezni a lakosság és a megszállók ellátásának szükségleteit. Ezt követően július végén ismertették a vármegyék képviselőivel a terheket, majd osztották fel a településekre, így a szabad királyi városokra eső részt.

A már említett egészségügyi intézmények közül Sopron és Kőszeg is a sebesültszállítási útvonal egy-egy állomása volt, ennek különösen a győri csata utáni napokban volt jelentősége. Győr, Pozsony, Ruszt és Kismarton elsősorban helyőrségi kórházként működött. Az a tény,

hogy a franciák mindegyik szabad királyi városban üzemeltettek hadikórházakat, azt bizonyítja, hogy számukra kiemelt jelentőségű volt a katonák egészségi állapota. Természetesen ezen kórházak között méretük és befogadóképességüket tekintve nagy különbségek voltak. A legnagyobb kórházakat Pozsonyban és Sopronban találjuk. Ruszt gyakorlatilag a soproni kórházak kiegészítő intézményének tekinthető, de Kismartonban sem volt jelentős az ápoltak száma. A kezelték országos összlétszámát tekintve egyidejűleg több ezer sebesült-beteg ellátásával számolhatunk. A kórházak fenntartása a megszállt törvényhatóságoknak egy újabb terhet jelentett. A nem elegendő francia személyzet mellett, mindig megjelentek a helyiek, s akár orvosok vagy egyéb kiegészítő személyzethez tartozók voltak, bérüket szintén a városok állták. A kórházakban fekvők ellátását is pontosan szabályozták a franciák, legtöbbször ezek az intézmények saját konyhával is rendelkeztek. A sebesültek a győri csata utáni időszakban töltötték meg a kórházakat, a fegyverszünet utáni időszakban túlnyomórészt lázas betegséggel ápolták a katonákat, emellett pedig a rühes katonák ápolása adott munkát a személyzetnek.

A beszállásolások mind a településeknek, mind a lakosságnak jelentős terhet jelentettek. A beszállásolási jegyek segítségével igyekeztek a franciák az adott város vezetésével közösen mindezt áttekinthetőbbé tenni. Ez nagyrészt sikerült, bár a szállásadók terheit ez természetesen nem befolyásolta. A beszállásolás olyan terhet jelentett, amely egy város társadalmának egészét érintette. A lakosság a saját bőrén is tapasztalhatta a francia katonák közelségét. A bekvártélyozások során is egyértelművé vált, hogy a rend fenntartása, a rendszer átláthatósága mindkét félnek az érdeke. Jogosulatlan igények jelentkezése esetén a francia tőrparancsnokok a civil lakosságot is védelmükbe vették. Ez különösen a túlzott fejadag követelések esetén volt fontos. A fejadag szabályozásokat minden településen kiadták a franciák, egyes esetekben teljes részletességgel. Az ilyen rendelkezések kiadása szintén mindkét félnek közös érdeke volt. A legrészletesebben ismert fejadag-szabályozást a franciák Sopronban adták ki, ebben nemcsak a napi háromszori étkezést írták elő, hanem az étkezésekhez járó bor és pálinka mennyiséget is.

Az 1808/2. törvény alapján a városokban meg-, illetve újjászervezték a polgárőrségeket. Feladatuk elsősorban a belső rend fenntartása volt. Ez a megszállás alatt sem változott gyökeresen, mivel a franciákkal együttműködve, ami a közös járőrözésben és őrségadásból állt, biztosították a lakosok nyugalmaát. A franciák ugyanis nem oszlatták fel az ilyen fegyveres szervezeteket, hanem felhasználva hely- és nyelvismeretüket hasznosabbnak vélték velük az együttműködést. A milíciák részéről persze modern fegyverzet hiányában semmilyen ellenállással nem kellett számolniuk. Polgárőrnek lenni elismerést jelentett, sokszor

presztízs-kérdés volt. A politikai vagy gazdasági befolyással rendelkezők a polgárőrségnél is valamilyen vezetői tisztség betöltésére számíthattak. A megszervezése részben társadalmi-vagyoni alapon történt, erre jó példa Sopron esete, Győrben pedig nemzetiségi és ezen belül a társadalmi-foglalkozási szempontok játszottak szerepet. A polgárőrségek jelenléte csak a szabad királyi városokban volt elképzelhető, a törvényi szabályozás is csak a városokban rendelte el megalakításukat.

A megszállt hat város közül Pozsonynak és Győrnek is súlyos ostromot kellett elszenvednie, amivel a másik négy szerencsésebb városnak nem kellett számolnia. A győri csata mellett ez a két ostrom, különösen a pozsonyi, kevésbé került a magyarországi kutatók figyelmébe, pedig ezek bizonyítják, hogy a franciák részéről a gazdasági kiaknázás mellett háborús pusztításokkal is számolni kellett. A rombolás a megszállást gazdaságilag is nehezebbé tette, sokaknak került veszélybe a megélhetése. Ezt bizonyítják a nagy számban pénzügyi segítségért folyamodók kérvényei. Az újjáépítés terheit a városok, illetve az érintett lakosok állták, csupán segélyekre számíthattak.

Mielőtt a franciák a béke megkötése után véglegesen elvonultak volna, a lakosságnak különféle szállításokat kellett teljesíteni, ugyanis a hadsereg felszerelését szekérkaravánokon vitték nyugatra, Ausztria felé. Ennek során sokszor érte kár a kocsik tulajdonosait, ha a franciák nem gondoskodtak a visszajuttatásukról. De előfordult, hogy a tulajdonosok félve a bizonytalan és hosszú úttól maguk hagyták hátra szekereiket.

Néhány adalékkal szolgáltam a megyei Állandó Bizottmányok működéséről és azok kapcsolatáról a szabad királyi városokkal. Ezek a bizottmányok a megszállás előtt elsősorban a külső- és belső rend védelmének fenntartása érdekében jöttek létre, a megszállás során pedig a vármegyét érintő francia követelések futottak be hozzájuk. Kapcsolatuk a megszálló franciákkal folyamatosnak tekinthető. Természetesen az ilyen feladatokat a meg nem szállt területeken nem kellett végezniük.

A dolgozat közvetve adatokat szolgáltat a hat város gazdasági teljesítőképességéről. Nyugat-Magyarország egyik legsűrűbb, legvárosiasabb vidéke került 1809-ben megszállás alá. Egy multietnikus és multikonfesszionális régió, ahol a városlakó németek és magyarok mellett nem lehet kizárni a horvátság jelenlétét sem. A katolikusok mellett nagy számba éltek evangélikusok is. A dolgozat legfontosabb eredménye, hogy a viszonylag kevés szakirodalom mellett, levéltári forrásokra támaszkodva mutatja be a városok és lakóinak 200 évvel ezelőtti történetét és sok esetben hétköznapi életét.

5. A kutatási téma továbbfejlesztésének lehetőségei

A disszertációban a szóba jöhető levéltári források legnagyobb részét áttekintettem, ugyanakkor természetesen lehetőség van a felvázolt téma bővítésére. Már a dolgozatban is több adatot hoztam a vármegye székhelyeken megalakult Permanens Deputatiokra. Alapvetően ezek a szervek voltak felelősek a megszállt területeken a megyék közigazgatásáért. A megyei közgyűlések ugyanis 1809. áprilisától több megyében felfüggesztették működésüket és létrehozták József nádor utasítására a hatékonyabban működő Állandó Bizottmányokat. További levéltári források bevonásával, elsősorban itt a megyei iratanyagokra gondolok, lehetőség lenne a bizottmányok működésének alaposabb feltérképezésére (különösen a Rába folyónál közigazgatásilag kettészakadt Vas és Győr megyék esetén) és azok kapcsolatának bemutatására a városokkal, kisebb településekkel vagy esetleg egyes uradalmakkal. A meg nem szállt területeken ezek a szervek főleg az egybe hívott nemesi felkelést irányították, addig a megszállt megyékben a francia utasítások teljesítése volt elsődleges feladatuk.

A megyei levéltárakban található ún. „Perceptorália – Adószedő” iratanyag segítségével a legkisebb településeken végbe ment rekvirálásokat is be lehet mutatni, sok esetben a rekviráló egységeket is feltüntetik, így akár az egyes csapatok vonulási útvonala is vázolható.

Több helyen is jeleztem a disszertációban, hogy nem tekintem feladatomnak a nemesi felkelés bemutatását. Ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy több megye, így Sopron vagy Moson esetén is, a levéltárak még ebben a témában feldolgozásra váró forrásokat őriznek. További kutatási irányt jelenthet a megszállás elhúzódó gazdasági következményeinek tüzetesebb vizsgálata.

A francia megszállással kapcsolatos tanulmányok, cikkek:

1. Der ödenburger Wein und die Franzosen. In: Sonntagsblatt 2002/1. 23-24. p.
2. Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben. In: Soproni Szemle 66. (2002) 91-112. p.
3. Beszámoló az 1809-ben keletkezett burgenlandi források (Kismarton, Ruszt) feltárásáról. In: Levéltári Szemle 53. (2003) 92-93. p.
4. A soproni bor. A kékfrankos legendája. In: Rubicon 2003/1-2. 37-39. p.
5. Recenzió: Ferdi Irmfried Wöber: Schlacht bei Raab. In: Arrabona, 2003. 41/1-2. 306-310. p.
6. Beszámoló a pozsonyi 1809-es iratanyagáról. In: Levéltári Szemle 54. (2004). 91-92. p.
7. Ein Beitrag zur französischen Besatzung in Westungarn, 1809. In: Annäherung durch Partnerschaft. Selbstverlag Gerlinde Kühn, Staufenberg-Escherode, 2004. 30-31. p.
8. Jakob Wittman, nagymartoni jegyző krónikája. In: Lymbus, magyarságtudományi forrásközlemények. Bp., 2004. 205-221. p.
9. Az 1809-es francia megszállás levéltári iratanyaga a Soproni Levéltárban. In: Közgyűjteményi tudományos napok I. Sopron. A 2003. október 16-i konferencia előadásai. Budapest, Országos Széchényi Könyvtár. Szerk. Ekler Péter. Országos Széchényi Könyvtár-Gondolat Kiadó, Bp., 2005. 155-169. p.
10. Beszámoló a Nezsideri Levéltár (Neusiedler Stadtarchiv) 1809-es iratanyagának feltárásáról. In: Moson Megyei Műhely 8. (2005). 27-28. p.
11. Adalékok a franciák magyarországi jelenlétéhez. A francia megszállás Ruszton, 1809-ben. In: Levéltári Közlemények 76. (2005). 13-22. p.
12. Süttör és Eszterháza története 1790-től 1848-ig. In: Fertőd, Süttör-Eszterháza évszázadaiból tanulmányok. H.n. Hazánk Kiadó, 2006. 75-89. p.
13. Kőszeg az 1809-es francia hadjáratban. In: Francia emlékek. Napóleon és Vasvármegye. Francia hatások Vasvármegye művelődéstörténetében. Szerk.: Köbölkuti Katalin, Nagy Éva. Szombathely, 2005. 74-97. p.
14. Soproni határbiztosok jelentései az 1809-es francia háborúban. In: Soproni Szemle 62. (2008) 154-157. p.
15. Die Franzosen in West-Ungarn vor 200 Jahren. In: Aus der Pforte. Jhrg 6. Ausgabe 10. (Megjelenés alatt)

Előadások:

2002 Sopron a francia megszállás alatt, 1809-ben. Roth Gyula Erdészeti Szakközépiskola, Sopron. Tudományos Diáknapok. 2002. február 25.

A soproni bor és a franciák. Somogy Megyei Levéltári Nap. Kaposvár, 2002. október 8.

2003 Az 1809-es francia megszállás levéltári forrásai a Soproni Levéltárban. Közgyűjteményi Tudományos Napok, Országos Széchényi Könyvtár 2003. október 16.

2004 Sopron a francia megszállás alatt. Sopron, Corvinus Kör, 2004. március 17.

Kőszeg az 1809-es francia hadjáratban. Szombathely, Megyei könyvtár. Francia hatások Vas megyében - konferencia. 2004. június 23.

A napóleoni idők a soproni borvidéken, avagy a kékfrankos eredete. Hegykői Művészeti Fesztivál, Fenc-ház, 2004. június 30.

2006 A soproni bor és a franciák. Győr, Mediawave, 2006. április 28.

2007 Soproni határfigyelő biztosok jelentései az 1809-es francia háborúban. A soproni közgyűjtemények napja II. 2007. november 8.

Az 1809-es francia megszállás Magyarországon. Kőszeg, Kőszegi Történeti és Kulturális Egyesület 2007. december 14.

2008 A francia megszállás Magyarországon. Soproni Polgári Nyugdíjas Klub. 2008. március 28.

Az 1809. évi francia megszállás Magyarországon. (Az új kutatási eredmények bemutatása.) A soproni közgyűjtemények napja 3. Sopron, 2008. november 6.

2009 A soproni polgárőrség a napóleoni háborúk idején. Sopron, Scarbantia Társaság, 2009. április 9.

Francia megszállás Magyarország szabad királyi városaiban. Győr, Mediawave – Franciák Magyarországon 1809 – Nemzetközi Konferencia. Győr, 2009. április 29.

1809 – Die Franzosen in Ungarn vor 200 Jahren. Diskussionsnachmittag im Burgenländischen Landesarchiv. Eisenstadt, 2009. június 2.